

De Burchtruïne van Grebben

DOOR

M. FLOKSTRA

Aan de rechterzijde van de weg van Blerick naar Grubbenvorst stroomt de Everlose beek, die het spaarbekken voedt voor de aldaar gelegen watermolens. Achter deze watermolen ligt de heuvel met de ruïne van het huis Grebben. In het voorjaar van 1994 werd deze ontdaan van haar overvloedige begroeiing. Hierdoor zijn de restanten van het – lang vóór 1623 – vervallen kasteel zowel vanaf de weg als vanuit de Maaskant beter zichtbaar geworden. De burcht werd rond 1300 op een kunstmatig aangelegde heuvel op de westelijke oever van de Maas gebouwd, zodat de bij een regenrivier periodieke hoge waterstanden de overlast niet te groot zou zijn. Zelfs bij een extreem hoge waterstand, zoals in januari 1995, bleef de Burchtruïne verschoond van de overlast. En dat, terwijl er ruim een meter water óp de Venlose weg werd genoteerd. Door deze heuvel is de burcht te rangschikken onder het zo bekende kasteeltype “château à motte”, hoewel de motte als krijgsvaardig verschijnsel rond 1300 niet meer bij de tijd was. De Everlose beek die uitmondt in de Maas fungeerde aan de westzijde tegelijk als gracht om de motte.

De familie Van Millen en Hendrik van Gelre

De eerste en mogelijk ook de oudste vermelding van de burcht Grebben treffen we aan in een leenakte uit 1311, waarbij de toenmalige eigenaar Willem van Millen “dat huys Grebben” als een open huis opdroeg aan Reinald, graaf van Gelre¹. Het goederencomplex van de familie Van Millen was in die tijd vrij omvangrijk. Naast de burcht Grebben en diverse heerlijke rechten bezat zij zelfs een landsheerlijk recht, een Tol. In 1308 sprak Willem van Millen over “mijnen tollē van Grebben ind van Venloe”². Hieruit zijn in de loop van de tijd aanzienlijke bedragen naar de bezitter gestroomd.

De genoemde Willem blijkt een zoon te zijn van Willem I van Millen, die reeds vóór 1272 moet zijn overleden. In het laatstgenoemde jaar was zijn moeder Elisabeth hertrouwd met “dominus Henricus de Grebben”. De oorkonde uit 1272 betreft een arbitrale uitspraak van Goswinus van Borne en Seger van

Swalmen in een geschil tussen het geslacht Van Millen en de abdij van Averbode over inkomsten uit het derde deel van de grote en kleine tienden, die kerk en pastoor van Venlo zouden toekomen³. De oorzaak van de problemen tussen de twistende partijen lag in een schenking. In 1260 bevestigde Willem I van Millen de schenking door zijn vader Gooswijn van het patronaatsrecht en het daarbij behorende 1/3 deel van de tienden van Venlo aan de abdij van Averbode⁴. Rond 1270 bleken er namelijk onverwacht moeilijkheden te ontstaan, die op last van Otto, graaf van Gelre, geklaard dienden te worden. Inmiddels was Willem I van Millen overleden en Elisabeth, zijn weduwe, bleek hertrouwd met Hendrik van Grebben. Deze laatste nam zoals gebruikelijk de juridische kant van de zaak waar voor zijn vrouw Elisabeth en haar onmondige kinderen.

Op grond van deze ene vermelding meenden J. Linsen en andere geschiedschrijvers over Grubbenvorst dat er in de 13e eeuw een geslacht van edelheren heeft bestaan, dat zich naar Grebben noemde⁵. De vermeldde Hendrik zou de enige zijn die bekend geworden is en tevens ook de laatste. Verder meende men dat Hendrik van Grebben kinderloos was overleden. Na zijn dood zou de burcht Grebben via zijn vrouw Elisabeth vererfd zijn op de kinderen uit haar huwelijk met Willem I van Millen.

Bij deze voorstelling van zaken meen ik toch een kritische kanttekening te moeten plaatsen. Wanneer de burcht Grebben in handen zou zijn geweest van Hendrik van Grebben en deze kinderloos zou zijn overleden, dan kon Elisabeth zich alleen beroepen op het recht van vruchtgebruik. De erfgoederen zouden dan na haar dood zeker terug zijn gevallen op de familie van Hendrik van Grebben. De lezer vraagt zich natuurlijk af: alles goed en wel, maar hoe zit het dan werkelijk in elkaar? Welnu, bij een poging nadere bijzonderheden over Hendrik van Grebben te achterhalen trof ik in het omvangrijke archief van de abdij Averbode een oorkonde aan uit het jaar 1273, waardoor een gedeelte van het vraagstuk omtrent Hendrik van Grebben werd opgelost⁶. In deze oorkonde verklaren:

1. Hendrik van Gelre, bastaardzoon van Otto, graaf van Gelre; 1286 november 28. Diameter 58 mm.
Randschrift: S(IGILLUM) HENRICI : MILITIS : FRIS :
COMITIS : GELRENSIS :
Wapenschild: een naar rechts gekeerde klimmende leeuw, omgeven door blokjes. Over alles heen de schuinstreep (bastaarsbalk).
Bron: Namen, Charters Namur, inv.nr. 197

2. Willem van Millen; 1317 december 3.
Wapen: een schild beladen met een dwarsbalk, gearceerd.
In de rechterbovenhoek een zespuntige ster.
Diameter 34 mm.
Randschrift: +S' WILL' DE MILLEN ET WICKENRODE
MILIT'
Bron: Historisches Archiv Stadt Köln, HUA 1/911

3. Elisabeth van Millen; 1333 juni 21.
Wapen: Een vrouw in het midden en houdt de wapenschilden vast.
Rechts het schild van de familie Van den Bergh: een naar links klimmende leeuw met een zoomrand beladen met ronde bollen.
Links het wapenschild van de familie Van Millen.
Diameter 25 mm.
Randschrift: S' Elizabe[t] ... rest onleesbaar.
Bron: HSAD, Archiv Stift Emmerick, Urk. 50
Foto: Hauptstaatsarchiv Düsseldorf.

4. Frederik van den Bergh; 1359 februari 14.
Diameter \pm 23 mm.
Randschrift: nauwelijks herkenbaar.
Bron: RAL, Archief klooster Kruisberhen te Venlo, inv.nr. 37

5. Frederik van Wevelinghoven; 1394 april 4.
Diameter 27 mm.
Randschrift: [S' Fred]erik va[n] Weve ...
Bron: Historisches Archiv Stadt Köln, HUA 1/5209

6. Willem van Wevelinghoven; 1407 juli 13.
Diameter 25 mm.
Randschrift: S'Willem va(n) Wev ... koiven
Bron: HSAD, Archiv Jülich Lehen, Urk. 86.1

7. Lutgarda van Mirlaer; 1412 juni 16.
Diameter 30 mm.
Randschrift:
Bron: Archiv Burgsteinfurt, Bestand D Urk. 399

8. Anna van Wevelinghoven; 1439 februari 11.
Diameter 25 mm.
Randschrift: S' Anna van Wevelkoven
Bron: Staatsarchiv Münster, Archiv Landsberg-Velen, Archiv Haus Gemen, Urk. 186
Foto: Staatsarchiv Münster

9. Hendrik van Gemen; 1439 februari 11.
Diameter 27 mm.
Randschrift:
Bron: Staatsarchiv Münster, Archiv Landsberg-Velen, Archiv Haus Gemen, Urk. 186
Foto: Staatsarchiv Münster

10. Karda (Cordula) van Gemen; 1493 oktober 10.
Diameter 30 mm.
Randschrift: S' Karde domi tho: Ghemen: Grav: to: Holstein vn Schau...
Bron: Staatsarchiv Münster, Archiv Landsberg-Velen, Archiv Haus Gemen, Urk. 344

11. Johan Graf von Holstein-Schaumburg und Sternberg, Herr zu Gemen und Grebben; 1493 oktober 10.
Diameter 38 mm.
Randschrift: Iohan van... rest onleesbaar.
Bron: Staatsarchiv Münster, Archiv Landsberg-Velen, Archiv Haus Gemen, Urk. 344

12. Dirk van der Lippe genaamd Hoen; 1536 maart 9.
Diameter 27 mm.
Randschrift S' Dirich va(n) der Lipp gena(n)t Hoe(n).
Bron: Archiv Schloss Haag, Urk. 2077

“Henricus de Gelre miles ac Elizabet eius uxor domina de Grebben
relicta domini Wilhelmi militus quondam domini de Milne”,

ter beëindiging van hun geschil met de abt van Averbode en de pastoor van Venlo, afstand van hun rechten op de Venlose kerk te doen. Met andere woorden: Hendrik van Grebben is te vereenzeligen met Hendrik van Gelre. Door een aantal oorkonden in het Gelders oorkondenboek wordt duidelijk dat Hendrik een bastaardbroer was van graaf Reinald I van Gelre⁷. In 1286 hertrouwde graaf Reinald van Gelre met Margaretha, dochter van Gwijde, graaf van Vlaanderen. Als vertrouweling van de Gelderse graaf was diens bastaardbroer Hendrik van Gelre (alias “de Grebben”) één van de vele borgen bij de opstelling van de huwelijksvoorwaarden⁸.

Tijdens de Limburgse successie-oorlog (1283-1288) verloor graaf Reinald op 5 juni 1288 de Slag van Woeringen. Reinald raakte zelfs in gevangenschap van de overwinnaar, de Brabantse hertog. Volgens Sloet en anderen zou Reinalds bastaardbroer Hendrik van Gelre in deze Slag zijn gesneuveld, maar zij halen hiervoor geen bronnen aan⁹. De beroemde Rymkroniek van Jan van Heelu vertelt ons echter een ander verhaal en wel dat Hendrik van Gelre in de Slag van Woeringen niet gesneuveld is, maar slechts met andere Gelderse ridders gevangen was genomen¹⁰.

Hij is kennelijk spoedig daarna uit gevangenschap vrijgelaten, daar hij bij enkele aangelegenheden in 1290 als oorkonder optreedt. Op 6 april 1290 noemt hij zich: Henricus miles dominus de Burne, frater nobilis viri domini comites Gelrie¹¹. Hendrik van Gelre had kennelijk het van oorsprong Millens goed, waaronder de burcht van Grebben, slechts door zijn huwelijk in beheer gekregen. Deze conclusie wordt min of meer bevestigd door de reeds eerder genoemde akte van 6 april 1290 die ons duidelijk de rechtmatige, inmiddels meerderjarige bezitter van Grebben noemt, te weten Willem van Grebben. Bij de meerderjarigheid van Willem II van Millen rond 1290 zag Hendrik van Gelre (dominus de Burne) zich gedwongen om zich naar een ander goed, dat hij mogelijk eveneens in voogdijschap bezat te vernoemen. Op 5 februari 1296 wordt Willem van Grebben expliciet genoemd: “Wilhelmus armiger dictus de Milne et de Grebben”¹². Op 4 augustus 1299 werd hij zelfs genoemd: “Wilhelmo milite dominus de Grebben et de Millen”¹³. Hij is de later zo bekende Willem II van Millen, die in 1311 wellicht noodgedwongen een leenverhouding met Reinald I, graaf van Gelre, aanging. Na de dood van graaf Reinald I moest Willem zoals gebruikelijk bij het aantreden van graaf Reinald II in 1326 de goederen, welke hij in leen had van de Gelderse graaf, op-

nieuw verheffen¹⁴. Hierbij blijkt dat Willem II van Millen naast Grebben ook nog andere goederen in leen had, “dat hues te Grebben ende tguet, dat daerto behoert. Item dat overste hues te Borne ende dat overste hues te Wickenrode met sijne manne te Bracht en het dagelijkse gerichte te Haren en met het derdendeel van de hof gherechte aldaar”. Met “overste” werd de hoofdburcht aangeduid.

Op 17 maart 1327 droeg Willem van Millen ridder, heer van Wickerode zijn halve heerlijkheid Velden, gelegen aan de overzijde van de Maas bij Grubbenvorst, op aan de graaf van Holland¹⁵. Hoe lang deze leenverhouding met Holland precies heeft geduurd is niet bekend, want in 1407 blijkt dit deel als een Gelders leen te boek te staan.

Uit Willems huwelijk met Katharina van Boxtel kreeg hij drie kinderen: Willem junior, Elisabeth en Aleidis. Willem junior kwam vóór 1327 tenminste een jaar eerder dan zijn vader te overlijden, waardoor zijn zus Elisabeth zijn erfgename werd. Op 25 maart 1327 was zij al gehuwd met Frederik van den Bergh, heer van 's-Heerenbergh. Op laatstgenoemde dag kreeg zij van graaf Reinald de verzekering, dat zij na de dood van haar vader Willem van Millen – overleden 6 november 1328 – beleend zou worden met zijn nagelaten goederen¹⁶.

De familie Van den Bergh

Vervolgens viel Grebben door het huwelijk van Elisabeth van Millen met Frederik van den Bergh in handen van deze familie. Het echtpaar kreeg drie zonen; Adam, Willem en Frederik. Elisabeth stierf, volgens een oud aantekenboek omtrent de heren en graven van den Bergh, op 29 april 1355¹⁷. Haar jongste zoon Frederik werd heer van Grebben. Vanaf 1357 tot 1365 komen we hem als zodanig tegen¹⁸. Zoals op 31 oktober 1365, toen Frederik, heer van Grebben aan Johan van Groessen verklaart dat, wanneer “dat huys ind heerheit van Grebben” verkocht zou worden, hij de bezittingen, die Johan op Grebben heeft liggen zal afleveren “seeven mylen van Grebben”¹⁹.

Nadien kwam zowel Grebben als de halve tol in handen van zijn oudere broer Willem van den Bergh, heer van Bylandt. Willem en zijn zoon, alweer een Frederik, verkochten op 16 februari 1386 al hun Grubbenvorster goederen aan Frederik, heer van Wavelinghoven²⁰.

Deling van de heerlijkheid

De tweeherigheid van Grebben was zeker niet uniek, want deling van heerlijkheden was in de middeleeuwen gebruikelijk. Men denke maar eens aan Geysteren, Horst en het sterk versnipperde Lottum. De

heerlijkheid Grebben had men in tweeën verdeeld, waarvan één helft toebehoorde aan de burcht en de andere helft aan het iets verderop gelegen verdwenen huis De Baersdonck. De vraag blijft hoe en wanneer de heerlijkheid Grebben verdeeld is geraakt. Ligt dit feit soms in het duistere verleden vóór 1300? Of toch in de 14e eeuw? In beide gevallen zijn de tot nu toe achterhaalde gegevens hierover ontoereikend. Wanneer er een deling van de heerlijkheid Grebben in de 14e eeuw heeft plaats gehad, dan zou men toch verwachten dat er van zo'n belangrijk stuk tenminste ergens een afschrift bewaard zou zijn gebleven. Alleen het zegel van de schepenbank Grubbenvorst geeft de deling van de heerlijkheid prachtig weer, enerzijds het wapen van de familie Van Millen en anderzijds het wapen van de familie Van Baersdonck²¹.

De familie Van Wevelinghoven

Over de financiële afwikkeling van de verkoop van Grebben werd door bemiddeling van Floris van Wevelinghoven, bisschop van Utrecht – die namens zijn neef Frederik van Wevelinghoven handelde – een paar stukken bewaard in het Utrechtse bisschoppelijk archief. Gelijk met de overdracht van Grebben in 1386 werd door de nieuwe bezitter een aantal geldschieters aangezocht. Dezen werden door de invloedrijke bisschop gevonden in de personen van Wicker van Oy en Herman van Randenrode. Zij werden keurig terugbetaald, waarvan kwitanties aanwezig zijn uit de jaren 1387 en 1393²². De verkoper Frederik van den Bergh, werd in termijnen betaald. Een van de laatste betalingen had plaats in 1390²³.

De familie Van Wevelinghoven kon uit het bezit van Grebben, dat overigens bestond uit de halve heerlijkheden Grubbenvorst en Velden en de halve tol te Venlo veel rendement halen. De halve tol te Venlo kon op zich al garant staan voor aanzienlijke sommen geld, want de handel op de Maas was bloeiend. In 1407 nam Willem als opvolger van zijn vader Frederik van Wevelinghoven een hypotheek van 3.000 rijnse guldens op bij Willem, heer van Broekhuizen, waarbij laatstgenoemde pandheer van Grebben werd²⁴. De heer van Broekhuizen zat heus niet verlegen om een kasteel, want hij beschikte al over de kastelen Broekhuizen, Geysteren, Spraland, Loo bij Alpen en Waardenburg. Voor hem was het een geldbelegging. De Broekhuizer liet bij de leenheer, de hertog van Gelder, deze gang van zaken vastleggen, waardoor de heer van Grebben zijn bezittingen niet verder kon belasten²⁵. 't Is mogelijk dat Willem van Broekhuizen dacht: "Mocht het eventueel fout gaan, dan kan ik de goederen voor een prikje opkopen". Maar door het ontbreken van de halve tol in dit pandschap beschikte de familie Van Wevelinghoven over een mogelijkheid

om haar bezit veilig te stellen. Bij de boedelscheiding in 1415 van Willem, heer van Broekhuizen, erfde zijn dochter Henrica van Broekhuizen, echtgenote van Godart van Harff, alle rechten van dit pandschap²⁶. Inmiddels was Willem van Wevelinghoven tussen 1407 en 1412 getrouwd met Lutgarda van Meerlair (Mirlaer = Meerlo), weduwe van Rutger van Alphen, heer van Garstorp²⁷.

Wanneer het bedrag van 3.000 rijnse guldens precies werd ingelost is niet bekend. Wellicht gebeurde dit vóór 1422, want op 6 januari van dat jaar leenden Willem van Wevelinghoven en zijn tweede echtgenote Ryckarde van Alfter van Hendrik Schenck van Nydeggen 1.400 rijnse gulden en in 1426 nog eens 300 gulden. Hierbij werd uitdrukkelijk vermeld, dat de tol van Venlo buiten deze lening viel²⁸. De heer van Grebben benoemde in 1422 Hendrik Schenck van Nydeggen tot ambtman over zijn Grubbenvorster goederen en Hendrik werd tevens bewaarder van de burcht Grebben. Volgens een rekening uit 1426 van Johan dije Roede, die in dat jaar "den kost toe Grebben angenoemen" had van Hendrik Schenck, werd het huis Grebben verbouwd. Allerlei posten staan in deze rekening, zoals de aankoop van planken, spijkers, stenen, lei en mergel, maar ook wordt melding gemaakt van het bouwen van "dat tornken" (torentje) en "Item vur gehege anden vinsteren an den stal"²⁹.

Uit het huwelijk van Willem met Ryckarde werden twee dochters geboren, Anna en Irmgard. De jongste dochter Irmgard trouwde met Johan, graaf van Salm, heer van Ryfferscheid. Voor Grubbenvorst is de oudste dochter Anna het belangrijkste. Zij trouwde in 1439 met Hendrik van Gemen³⁰. Een van de belangrijkste bepalingen die in het huwelijkscontract werd opgenomen was dat Anna van Wevelinghoven in haar voorgenomen huwelijk als gift mee kreeg "die loese an Grebben ind an deme tolle zo Venloe". In zekere zin een slimme zet van Anna's vader Willem, want hij liet de vader van zijn schoonzoon – genaamd Johan, heer van Gemen – opdraaien voor 8.000 Rijnse guldens met de jaarlijkse rente waarvoor Grebben in 1439 verpand stond. Wanneer Anna kinderloos zou komen te sterven kregen haar erfgenamen de kans om alsnog de bezittingen te Grubbenvorst te vrijwaren van de enorme hypotheek vermeerderd met de kosten die uitgegeven zouden zijn aan verbeteringen en verbouwingen aan de burcht Grebben.

Johan, heer van Gemen (Ghemem) heeft vrij veel moeite gehad met de erfgenamen van Hendrik Schenck van Nydeggen om Grebben te verlossen van de hypotheek. Rond de jaren 1439 – 1442 liep er een proces, dat onderworpen was aan de uitspraak van de hertog. De familie Schenck van Nydeggen kreeg terugbetaald hetgeen zij geleend hadden aan Willem van Wevelinghoven³¹. Hierdoor was de familie

Schenck genoodzaakt Grebben te verlaten. Na dit vertrek kon de heer van Gemen zijn intrek nemen op Burcht Grebben.

Hendrik van Gemen en Anna van Wevelinghoven kregen twee dochters Catharina en Carda, die ook wel Cordula wordt genoemd. Catharina moet vóór 1457 getrouwd zijn met Arnt, graaf van Bentheim zu Steinfurt³². Het Grebbense bezit ging na de dood van Johan, heer van Ghemen over in handen van zijn zoon Hendrik. Deze en zijn vrouw Anna verwisselden onderling in 1462 Grebben tegen bepaalde rechten in de heerlijkheden Wevelinghoven en Lievendail, die afkomstig waren van Anna³³. Bij een van de weinige transakties over Grebben die Anna persoonlijk afhandelde noemde zij zich op 12 mei 1469 “Vrouwe tot Ghemen ende tot Gribbenvorst”³⁴. In 1473 werd Hendrik van Gemen mede namens zijn echtgenote door de Bourgondische hertog Karel de Stoute met Grebben beleend³⁵.

Carda van Ghemen

Carda (Cordula), de jongste dochter, maakte op 31 december 1457 huwelijksvoorwaarden met Gossen Stecke, Erfmaarschalk van het land van Kleef, heer van Loo bij Alpen en Meijerick, weduwnaar van Henrica van Broekhuizen³⁶. Carda kreeg 4.500 rijnse guldens als bruidschat mee. Haar huwelijk met Gossen Stecke bleef kinderloos. Zij hertrouwde in 1476 met Johan, graaf von Holstein, Schaumburg und Sternberg, die “Slott ind borch geheiten die Bückeborch” gelegen tussen Minden en Hannover ten huwelijk bracht³⁷. Vanaf 1476 wordt Carda gravin von Holstein und Schaumburg en vrouwe tot Gemen genoemd. Uit dit huwelijk werd slechts één zoon, Joost, geboren. Deze trouwde op 17 februari 1506 met Maria, dochter van Johan V graaf van Nassau zu Dillenburg, een tante van de later zo bekende Willem de Zwijger, Prins van Oranje³⁸.

Keren we terug naar de burcht Grebben. De bezittingen rond Grebben bleven vanaf de dood van Anna van Wevelinghoven, overleden op 27 oktober 1495, in een onverdeelde boedel achter³⁹. Haar dochters Catharina en Carda van Gemen verdeelden alle opbrengsten ervan. Tenslotte verkochten Johan, graaf van Holstein en Schaumburg, en zijn echtgenote, Carda van Gemen, met hun enige zoon Joost en diens echtgenote, Maria van Nassau, op 26 december 1515 hun rechtmatig deel van de Grubbenvorster bezittingen aan Reiner van Gelre – bastaard – en Aleid Schenck van Nydeggen, heer en vrouwe van Arcen⁴⁰.

De heren van Arcen

Door bovengenoemde koop kreeg de heer van Arcen

vanaf 1515 de beschikking over één kwart van de heerlijkheid Grubbenvorst. De afwikkeling hiervan kreeg nog in 1517 zijn beslag⁴¹. Het resterende Gemense deel van Grebben werd pas na de dood van Reiner van Gelre – overleden in 1522 – verworven door diens weduwe, Aleid Schenck van Nydeggen. Zij kocht op 18 november 1524 dit deel van Aerndt, graaf van Bentheim zu Steinfurt, zoon van Catharina van Gemen⁴². De vrouwe van Arcen – Aleid Schenck van Nydeggen – werd door de Gelderse leenheer – hertog Karel – op 1 april 1528 met de halve heerlijkheden Grebben en Velden, het huis Grebben en de halve tol te Venlo beleend⁴³.

Johan, graaf van Holstein, overleed op 30 maart 1527 te Rodenberg en werd begraven in het Stift Obernkirchen. Nauwelijks een jaar later op 3 mei 1528 stierf Carda van Gemen en werd begraven in de Franciskanerkerk, tegenwoordig Reformierte Kirche, in Stadthagen. Van beide personen zijn levensgrote grafzerken bewaard gebleven⁴⁴. Daarnaast zijn er nog twee stenen afbeeldingen ingemetseld in de oostvleugel van Schloss Bückeburg, waarin tegenwoordig het Staatsarchiv gehuisvest is. Ook is er nog een schilderij van Carda van Gemen bewaard. Volgens H. Leenen, die in 1981 een boek over “Die Herrschaft Gemen in Bildern und Dokumenten” publiceerde werd het schilderij 85 jaar na de dood van Carda van Gemen gemaakt⁴⁵.

De familie Van der Lippe, genaamd Hoen

Aleid Schenck van Nydeggen hertrouwde vóór 1530 met Dirk van der Lippe genaamd Hoen. Deze werd op 17 maart 1530 namens zijn vrouw met de Grubbenvorster goederen beleend⁴⁶. Dirk was een trouwe aanhanger van hertog Karel van Egmond. Hij kocht met medewerking van de hertog huis Blijenbeek – dat sedert 1527 als een Open huis van Gelre te boek stond – en een deel van de heerlijkheid Afferden⁴⁷. Het bezit van het goederencomplex van Arcen en het aangekochte goed Grebben was gecompliceerd. Immers zowel uit het eerste als uit het tweede huwelijk had Aleid kinderen. In 1536 kwam men tot een overeenkomst⁴⁸. Aleid en Dirk maakten met hun meerderjarige zonen Wijnand en Dirk van Gelre een erfmaagescheid, waarbij dezen het huis en de heerlijkheid Arcen met alle toebehoren kregen toegewezen, benevens het huis Gruensfoert op de Veluwe bij Renkum en “Berenck, die moelen tot Eehe” (= Ede). Verder erfden zij de hof opgen Raey gelegen onder Wetten en een huis in de stad Geldern. De burcht Grebben met de halve heerlijkheden Grebben en Velden kwamen aan de kinderen van Dirk van der Lippe en Aleid Schenck van Nydeggen, echter zonder de hoge heerlijkheid en renten van Velden, die aan het huis Arcen

13. Grafzerk van: Carda (Cordula) van Ghemen echtgenote van Johan, graaf von Holstein, Schaumburg en Sternberg in de Reformierten Kirche te Stadibagen, Kreis Schaumburg.

Randschrift: Begin links boven: Anno dni MCCCCCXXVIII des sondages Jubilate ist de walgebare(n) v(a)n edle fraw Cordula gebare(n) va(n) geme(n) grewi in holste(in) schwaweborch v(a)n ster(n)berge in got v(er)storwe de sele got gnade.

Wapenschilden:

1. van Gemen. 2. van Horn, 3. van Wevelinghoven, 4. van der Marck.

zouden toebehoren. Op 21 december 1555 stierf Aleid Schenck van Nydeggen en werd te Afferden begraven⁴⁹.

Toen ontstonden er problemen rond het beheer van de heerlijkheid Grebben. Deze was tenslotte sinds mensengeheugen gedeeld. Het deel van Grebben, dat aan de Baersdonck behoorde, was door vererving in vrouwelijke lijn van Aleid van Baersdonck en door aankoop geheel in handen gekomen van de familie Van Wylich. Allerlei zaken waren voorheen vanzelfsprekend gedeeld. Onderlenen die zowel aan Grebben als aan de Baersdonck leenroerig waren, waren reeds gelijkelijk verdeeld. Bovendien vormden ook de erftijnsen en andere heerlijke rechten nauwelijks punten van discussie. Met de komst van de familie Van Gelder en later Van der Lippe viel men in een soort vacuüm. Uiteindelijk kwam men er na veel procederen toch uit en werden er diverse accoorden gemaakt⁵⁰. Volgens de afspraken bij de deling in 1536 kwamen na het overlijden van Aleid Schenck van Nydeggen de burcht met de halve heerlijkheid Grebben en de halve tol terecht bij Caspar van der Lippe genaamd Hoen. Deze liet zich in 1560 met deze bezittingen belenen⁵¹.

Caspar heeft de nodige moeite gehad met zijn halfbroer Valenus van Gelre, die meende zich meester te kunnen maken van het Grebbense bezit. Het bleken uiteindelijk vruchteloze pogingen ondanks zijn belening met Grebben op 30 november 1560⁵².

Op de laatste dag van het jaar 1565 stelden Caspar van der Lippe genaamd Hoen met Gertruid, dochter van Roelman van Bijlandt hun akte van huwelijksvoorwaarden op⁵³. Dit huwelijk werd gezegend met vier zonen en vier dochters. Aanvankelijk kwam Grebben in bezit van hun zoon Roelman, die er in 1605 mee werd beleend⁵⁴. Roelman moet vóór 4 november 1621 gestorven zijn, want op die dag werd zijn oudste zus Aleid, reeds in 1590 gehuwd met Christoffel Schenck van Nydeggen, heer van Hillenraadt, met Grebben beleend⁵⁵. Kort daarna kwam Grebben in bezit van haar jongere zus Margaretha van der Lippe genaamd Hoen. Zij werd op 4 december 1624 beleend⁵⁶. Het moet Aleid of Margaretha zijn geweest die in 1623 plannen heeft gemaakt "Wie man das gebrochen Schlos zu Gribben Vorst bauwen könte"⁵⁷. De geschiedschrijvers over Grubbenvorst zijn namelijk van mening, dat de burcht Grebben rond 1585 door Parma's troepen zou zijn verwoest. Maar zoals helaas zo vaak 't geval is halen zij voor dit belangrijke feit geen bronnen aan. De bezitters van Grebben, de familie Van der Lippe, hadden naast deze burcht ook nog de beschikking over het kasteel Blijenbeek te Afferden en in pand bezaten zij het graafschap en het kasteel Horn. Zij beschikten ruimschoots over de nodige financiële middelen. De her-

stelwerkzaamheden volgens het bouwplan opgesteld in de periode van 11 tot en met 21 mei 1623 werden nooit voltooid. Op het terrein van de voormalige voorburcht werd jaren later, zoals de muurankers uit 1648 nog uitwijzen de hof gebouwd. De Vrouwe van Grebben, Margaretha van der Lippe genaamd Hoen maakte in 1645 haar testament⁵⁸. Zij liet haar bezittingen grotendeels na aan haar jonge neef Dirk, zoon van Christoffel Schenck van Nydeggen en Aleid van der Lippe genaamd Hoen. Barbara, een zus van Aleid, werd op 9 april 1646 met Grebben beleend⁵⁹. Zij droeg nog dezelfde dag het leengoed over aan haar eerder genoemde neef Dirk. Hij kon zich toen heer tot Grubbenvorst laten noemen. Voor de schepenen van Grubbenvorst bevestigde Barbara in 1647 deze overdracht aan Dirk Schenck van Nydeggen⁶⁰. De hof gelegen bij het Gebroken Slot werd dus door Dirk gebouwd. Hij woonde niet in Grubbenvorst, want hij beschikte over o.a. het kasteel Blijenbeek te Afferden en kasteel Hillenraadt te Swalmen.

Nadien kwamen de Grebbense goederen door vererving in bezit van de familie Van Hoensbroek, zoals dat met het merendeel van de bezittingen van de Van der Lippe genaamd Hoen en Schenck van Nydeggen, het geval was. In 1848 verkocht de toenmalige eigenaar Frans Egon van Hoensbroek al zijn goederen in Grubbenvorst. De ruïne Grebben met de pachthof en de molen kwamen in handen van Marianna, barones de Wijmar wonend op kasteel Broekhuizen⁶¹.

Venray, voorjaar 1995.

Noten

¹ Rijksarchief in Gelderland (RAG), Hertogelijk archief, inv.nr. 25 Waardenburgse kroniek, folio 37 v.-38; Idem, Aanwinst 1941, inv.nr. A I.a 1 folio 74 v. E. Rosenkrantz, Bijdrage tot de geschiedenis van Grubbenvorst bij Venloo en Millen bij Nieuwstad, in: De Maasgouw 12 (1890) 65; P.N.van Doorninck en J.S.van Veen, Acten betreffende Gelre en Zutphen 1107-1415, Haarlem (1908), 319-320 volledige tekst, (1311 mei 20).

² Gemeente archief Roermond, Oud archief Roermond, inv.nr. 345 folio 56 regest 24 (1308 augustus 10).

³ AAA, Sectie I, charters Averbode inv.nr. 286 en 287 (1272 september 5).

⁴ Idem, inv.nr. 203 (1260 juli 10).

⁵ J.Linssen, Venlo en de Graven van Gelre, in: De Maasgouw, jrg. 80 (1961), 3.

⁶ AAA, Sectie I, charters Averbode, nr. 289 (1273 juni).

⁷ L.A.J.W. Baron Sloet, Oorkondenboek der graafschappen Gelre en Zutphen, Den Haag 1872-1876, oorkonde nrs. 851 (1262 april 8), 927 (1271 maart 5) en 1101 (1286 mei); A.P. van Schilfgaarde, Zegels en genealogische gegevens van de graven en hertogen van Gelre, graven van Zutphen, Werken Gelre 33, Arnhem (1967), 115.

⁸ Rijssel, Archives départementales du Nord, B405 nr. 2732; Algemeen Rijksarchief in Brussel (ARA), Chartes Namen, nr. 191 (1286 mei). Sloet, Oorkondenboek nr. 1101; J.Kleintjes in Limburgs jaarboek, 27 (1921), 12-27.

- ⁹ Sloet, Oorkondenboek, oorkonde nr. 851 in de voetnoot. Zie ook F.J.Hermans, Tolheffing in Venlo in de late middeleeuwen in; Venlo's Mozaïek, (Maastricht 1990), Werken L.G.O.G. 12, 23.
- ¹⁰ F.W.Hellegers und W.Schäfke, Die Schlacht von Wörringen, Jan van Heelu in: Der Name der Freiheit 1288-1988, Köln (1988), 144 onder nr.6900. Vergelijk J.F.Willems, Rymkronyk van Jan van Heelu betreffende den Slag van Woeringen, van het jaar 1288, Brussel 1836.11. AAA, Sectie I, charters Averbode, nr. 346 (1290 april 6). Idem, Sectie I, Cartularium Averbode I, folio CCXII.
- ¹² ARA, Brussel, Inventaire des archives de L'Abbaye de Villers, inv.nr. 63 Cartulaire de Mellemont, folio 254 verso (1296 febr.5).
- ¹³ AAA, Sectie I, charters Averbode, nr. 577, 578 (1299 augustus 4). Idem, Sectie I, Cartularium Averbode I, folio CCXVIIv.
- ¹⁴ P.N.van Doorninck, Het oudste Leenactenboek van Gelre 1326, Haarlem (1898), 2.
- ¹⁵ P.N.van Doorninck, Leenacten betr. Geldersche goederen, 1313-1334 uit het grafelijkheidsregister van Holland genaamd: Ghelre E.L. 30 in: Bijdragen en mededelingen Gelre Arnhem (1900), 268.
- ¹⁶ 's-Heerenbergh, Archief Huis Bergh, inv.nr. 6929, regest 67 (1327 maart 25).
- ¹⁷ Mr. A.P. van Schilfgaarde, Oude aanteekeningen omtrent de heeren en graven van den Bergh in: De Nederlandse Leeuw, 1927 jrg. XLV, 99.
- ¹⁸ 's-Heerenbergh, Archief Huis Bergh, inv.nr. 4944, regest 125 (1357 januari 20); RAG, Hertogelijk archief, charterverzameling, inv. nr. 272 (1359 januari 25); RAL, Archief Kruisheren klooster te Venlo, inv.nr. 37 regest 4 (1359 februari 1); RAO, Archief kasteel Rechteren, inv.nr. 1355 regest 29 (1363 september 21).
- ¹⁹ RAG, Archief Diverse Charters, zonder inv.nr. (1365 oktober 31).
- ²⁰ Gemeente archief Roermond, Oud archief Roermond, inv.nr. 789 regest 1033 (1386 februari 16).
- ²¹ M.Flokstra, Het verdwenen huys Baersdonck te Grubbenvorst, 1399 – 1529 in: Castellologica verkenningen en mededelingen van de Nederlandse kastelen stichting, Band III, Doorn 1993, 78 Zie foto van het schepenbankzegel van Grubbenvorst.
- ²² RAU, Bisschoppelijk archief Utrecht, inv.nr. 361-1 (1387 december 29); inv.nr. 361-2 (1391 april 8); 361-3 (1393 februari 7).
- ²³ 's-Heerenbergh, Archief Huis Bergh, inv.nr. 6931 (1390).
- ²⁴ HSAD, Archiv Julich, Lehen Urk. 86.1 (1407 juli 13).
- ²⁵ RAG, Hertogelijk archief Gelderse leenkamer, inv.nr. 1 (A) folio 154-154v. (1407 juli 12).
- ²⁶ Archiv Schloss Haag, Urk. 1034 (1415 juli 22).
- ²⁷ Burgsteinfurt, Fürstl. Bentheim und Steinfurtschen Archiv Bestand D, Urk. 399 regest 419 (1412 juni 16).
- ²⁸ Idem, Bestand D, Urk. 326 (1422 januari 6), Urk. 328 (1426 januari 5).
- ²⁹ Gemeente archief Venlo, Archief kasteel Arcen, port 36 nr. 1003.
- ³⁰ Staatsarchiv Münster, Archiv Landsberg-Velen, Haus Gemen, Kreis Borken, Urk. 186 (1439 juni 11).
- ³¹ RAG, Hertogelijk archief afd. Buren, aanwinst 1884, inv.nr. 65 (1439-1442).
- ³² Staatsarchiv Münster, Archiv Landsberg-Velen, Haus Gemen, Urk. 256 (1457 december 31).
- ³³ Idem, inv.nr. 264 (1462 november 1).
- ³⁴ RAL, Archief Kruisherenklooster te Venlo, inv.nr. 231, regest 284 (1469 mei 12).
- ³⁵ RAG, Gelderse leenkamer, inv.nr. 5 folio 159.
- ³⁶ Staatsarchiv Münster, Archiv Landsberg-Velen, Haus Gemen, Urk. 256 (1457 december 31).
- ³⁷ Idem, inv.nr. 293 (1476 augustus 26).
- ³⁸ Idem, inv.nr. 378 (1502 augustus 26) akte van huwelijksvoorwaarden tussen Joost, graaf von Holstein-Schaumburg en Maria, dochter van Johan V, von Nassau-Dillenburg. H. Leenen, Die Herrschaft Gemen in Bildern und Dokumenten Münster (1981), 56.
- ³⁹ Die Neuenahrer Urkunden und Akten im Fürstl. Bentheim-Tecklenburgischen Archiv zu Rheda, Akten F5. (1495 okt.27). G.Aders, Urkunden und Akten der Neuenahrer Herrschaften und Besitzungen Alpen, Bedburg, Hackenbroich, Helpenstein, Linnep, Wevelinghoven und Wülfrath sowie der Erbvogtei Köln, Köln 1977, Regest 1332.
- ⁴⁰ RAG, Hof van Gelre, toegangsnr. 0124 civiele procesdossiers inv.nr. 4949 nr. 30 (1515 december 26). J.S. van Veen, De overgang der halve heerlijkheid Grubben- vorst en Velden in 1515 in: De Maasgouw jrg. 40 (1920), 11.
- ⁴¹ Archiv Schloss Haag, Urk. 3516
- ⁴² RAG, Hof van Gelre, toegangsnr. 0124 civiele procesdossiers inv.nr. 4949 nr. 30 (1524 november 18).
- ⁴³ RAG, Gelderse leenkamer, inv.nr. 12 folio 137 verso. (1528 april 1).
- ⁴⁴ H. Leenen, Die Herrschaft Gemen in Bildern und Dokumenten Münster (1981), 54 – 55.
- ⁴⁵ Idem, 52.
- ⁴⁶ RAG, Gelderse leenkamer, inv.nr. 12 folio 137 verso. (1530 maart 17).
- ⁴⁷ Idem, inv.nr. 12 folio 153 (1527 juni 22).
- ⁴⁸ Archiv Schloss Haag, Urk. 2077 (1536 maart 9).
- ⁴⁹ M.J.Janssen, Drietal grafzerken te Afferden in: Limburgs Jaarboek, Roermond (1886), 2.
- ⁵⁰ RAG, Hof van Gelre, civiele procesdossiers. toegangsnr. 0124.
- ⁵¹ RAG, Gelderse leenkamer, inv.nr. 21 folio 33 – 33 verso. (1560 november 29).
- ⁵² RAG, Hof van Gelre, civiele procesdossiers toegangsnr. 0124 inv.nr. 4949 nr. 30 (1560 november 30).
- ⁵³ Archiv Schloss Haag, Urk. 3440 (1565 december 31).
- ⁵⁴ RAL, Archief Rekenkamer Roermond, toegangsnr. 01.002 inv.nr. 105 (N) folio 16v – 17. (1605 augustus 23).
- ⁵⁵ Archiv Schloss Haag, Urk. 4436 (1590 maart 4); RAL, Archief Rekenkamer Roermond, inv.nr. 107 (Q) folio 44v- 45.
- ⁵⁶ RAL, Archief Hof van Gelre te Roermond, toegangsnr. 01.004, inv.nr. 215 folio 14v – 15v. (1624 december 4).
- ⁵⁷ Archiv Schloss Haag, Akten 2027.
- ⁵⁸ Archiv Schloss Haag, Urk. 3458 (1645 november 6).
- ⁵⁹ RAL, Archief Hof van Gelre te Roermond, toegangsnr. 01.004 inv.nr. 218 folio 8 - 10v. (1646 april 9).
- ⁶⁰ Archiv Schloss Haag, Urk. 2031 (1647 juli 8).
- ⁶¹ Gemeente archief Roermond, Archief notaris F.W. Milliard te Roermond, 1848 nr. 278 (1848 oktober 26).

Gebruikte afkortingen:

- AAA = Archief Abdij in Averbode
 ARA = Algemeen Rijksarchief in Brussel
 HSAD = Hauptstaatsarchiv in Düsseldorf
 RAG = Rijksarchief in Gelderland
 RAL = Rijksarchief in Limburg (Maastricht)
 RAO = Rijksarchief in Overijssel
 RAU = Rijksarchief in Utrecht

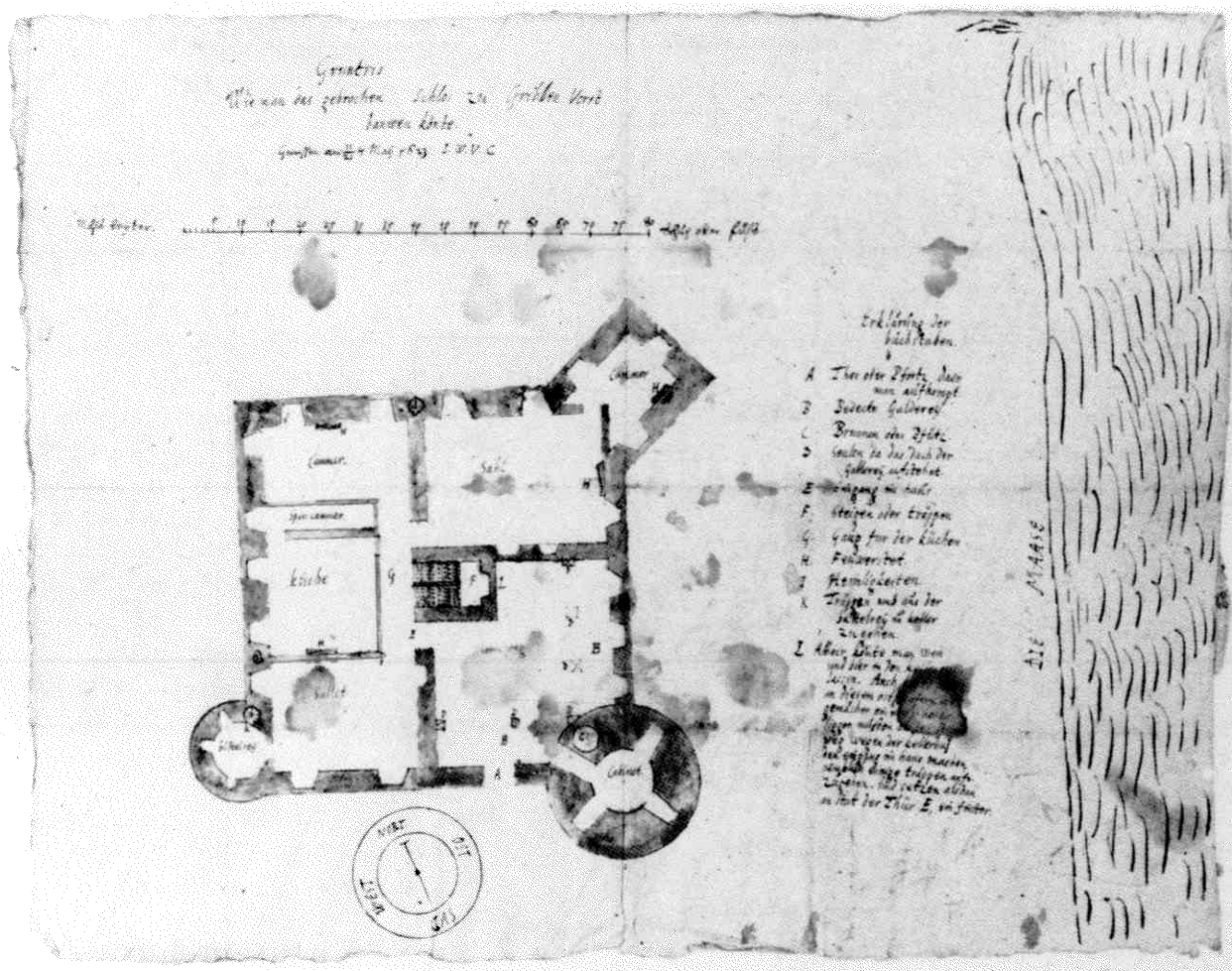
De ruïne van de burcht Grebben op de heuvel bleef ook bij de hoge stand van de Maas op 1 februari 1995 – op 18,42 m plus N.A.P. – boven de waterspiegel uitsteken (foto M. Flokstra).

Kastelen-tentoonstelling

In het Museum voor Noord- en Zuid-Beveland te Goes valt van 24 juni t/m 6 september een tentoonstelling te zien onder de titel *Van Mot tot Slot. Opkomst en ondergang van de Bevelander kastelen.*

Het gaat om een expositie van archiefstukken, prenten, tekeningen, maquettes en vondsten uit de slotgracht.

Warm aanbevolen!

Restauratieplan van het Huys Grebben uit 1623. (Schloz Haag, invent. Hoensbroek 2027) Foto H.L. Mordang, R.Archief in Limburg)

Bijschriften:

Erklärung der Buchstaben.

A Thor oder Pforz daer man aufkomt

B Beseite Galderey

Binnenplein, rechterbenedenhoek. Langs de rechterbuitenmuur en de ingangszijde. Op de hoek de zware hoofdtoren met "cabinet" en waterput. Rechts boven bevindt zich de "Sahl", het voornaamste vertrek van het kasteel. In de kleine linkerhoektoren was de "buttelrey" – de bottelarij – ondergebracht.

C Brunnen oder Pffutz

D Seulen da das Dach der Gallerey aufstehet

E Eingang im Haus

F Steigen oder Träppen

G Gang für der küchen

H Feuerstet

I Heimeligkeiten (privaten in de dikte van de buitenmuur)

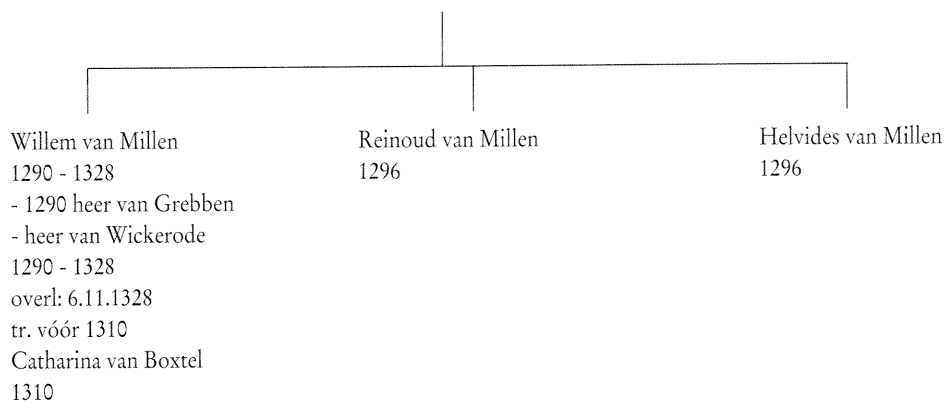
K Träppen um aus der buttelrey im Keller zu geben.

Aanvulling art. ASTEN, L. Wevers. Cast. III, 3

noot 1: A. van Oirschot, "Middelleeuwse kastelen van Noord-Brabant", Rijswijk 1981, 198-205.

noot 7: A. Viersen, "Kasteel Bleijenbeek te Afferden", Castellologica II, 153-167.

Willem van Millen
1260 - 1272, overl: vóór 1272
tr.
Elisabeth
1272 - 1277
overl: na 1277
hertr. vóór 5 sept.1272
Hendrik van Gelre
1262 - 1290, overl: na 1290

Adam
van den Bergh
1333 - 1354
heer van Bergh
overl: 1354

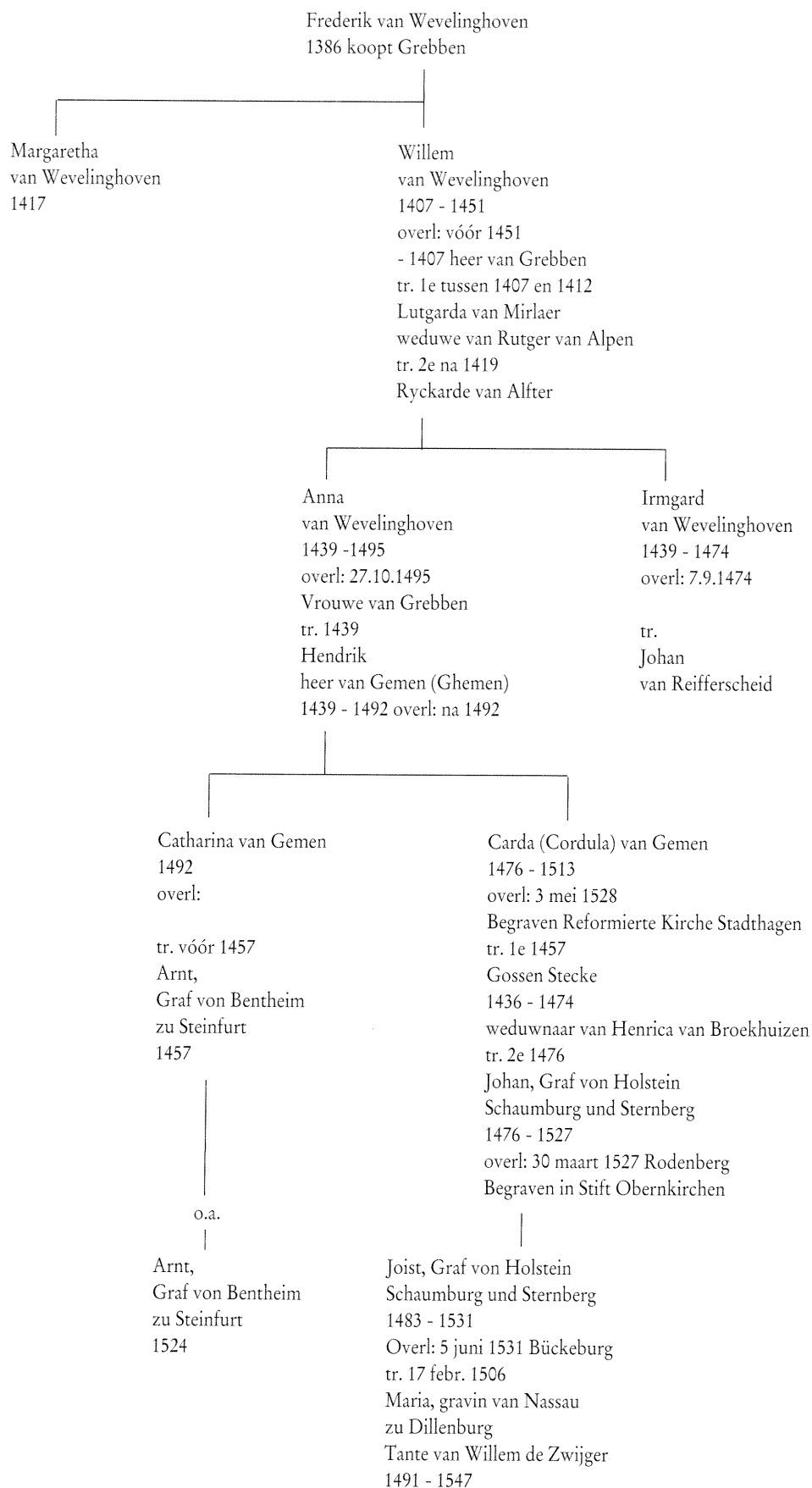
tr.
Margriet
van Weerdenburg
overl: 1369

Willem
van den Bergh
1352 - 1387
overl: 1387
- 1352 heer
van Grebben
tr. 1348
Sophia
van Bylandt
1348

Frederik
van den Bergh
1352 - 1381
overl: 1381
- 1357 heer
van Grebben
tr. 1352
Elisabeth
van Zuylen
1357

Frederik van den Bergh
1386

- 1386 verkoopt samen met zijn vader Huis
Grebben aan Frederik van Wevelinghoven

Verkoopt 1/4 Grebben in
1524 aan Aleid Schenck
van Nydeggen, weduwe

Verkoopt 1/4 Grebben in 1515
aan Reiner van Gelre en Aleid
Schenck van Nydeggen echtlieden

Dirk van der Lippe, genaamd Hoen
 1530 - 1565
 overl: 9 maart 1565
 - 1530 heer van half Grebben
 - 1544 heer van Bleijenbeek en Afferden
 tr. vóór 17 maart 1530
 Aleid van Schenck van Nydeggen
 weduwe van Reiner van Gelre, bastaard
 Vrouwe van Arcen
 1503 - 1555
 - 1515 vrouwe van 1/4 Grebben
 - 1524 vrouwe van half Grebben
 overl: 21 december 1555
 Begraven te Afferden

Caspar van der Lippe, genaamd Hoen
 1560 - 1605 (1605+)
 - 1560 heer van Grebben en Afferden
 tr. 2e 31 december 1565
 Gertruid van Bijlandt
 1565 - 1616
 overl: 26 oktober 1616
 dr. v. Roelman van Bijlandt
 en v. Barbara Vyrmont

